

LUKÁCS BARBARA

Inland art

LANCZKOR GÁBOR: MONOLIT

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2018
344 oldal, 2999 Ft

”

Mivé válik a kő? Nőhet rajta moha, készülhet belőle szobor – a természet és művészet, létrehozás és pusztítás feszültsége alapvető tapasztalat Lanczkor Gábor lírájában. Válogatott versek esetében mindig izgalmas az új struktúra koncepciója a kötet és az életmű tekintetében, de vajon kell-e az előző kötetek, a megidézett pretextusok ismerete és nemismerete között különbséget tenni olvasáskor, vagy inkább úgy érdekes tekintenünk ezekre a válogatott versekre, mint a tájsebzett látképre, egy kibányászott vulkánra vagy a Colosseum falára telepedő mohára, ami a veszteség és az idő pusztítása ellenére is jelen van, annak köszönhetően folyamatosan változik, alakul?

A hét részből álló kötet 22 ciklusát a stílus, a nyelv és motívumok szintjén a teremtés és a rombolás konstruktív és destruktív működésmechanizmusai fogják össze. A művészet, az alkotás mint teremtés valamint a természet mint műalkotás és mint egyfajta ősi jelenlét kerülnek kapcsolatba, egymás leképezéseiként, hogy aztán egymás alternatívájává váljanak egy alvó vulkán kisajátított krátere vagy egy performansz képében. A *Monolit* az elpusztíthatatlanság kollázs-kísérlete, mely a nyelv, a művészet, az élet és a természet között feszülő dinamikából született. Az elképzelhetőség négy perspektívája organikusan rétegződik egymásra, a válogatás intenzív versélmény annak, aki egy geológiai kitérő alkalmával nem riad vissza a kulturális hordalékanyagtól.

Michael Heizer 1969-ben kivájja egy hegy két egymással szemközi oldalát a Moapa-völgyben, Gordon Matta Clark, az Anarchitecture keresztapja pedig lyukakat fúr New York lakatlan bérházaiba a hetvenes években. Dekonstruált műtárgyaikkal olyan folyamatokat modelleznek, melyek működéséhez hatalmas erők szükségesek, olyan nyomoknak állítanak örök emléket, melyek a természet organikus működésébe beavatkozó ember munkájának jelei. Akárcsak a roncsolt versformájú *Triple Negative*, melyben a Hegyestűn, a Ságón és a Badacsonyon ejtett ipari hegben „Fényesen fe-

hérlik / A szél-tapasztotta tó" (289). Lanczkor azonban tovább megy annál, hogy a természet kizsákmányolásán túl az azzal való harmonikus együttélés igényét taglalja. A *Performer* ciklus verseiben a költészet általi nyelv és a természet egybeolvad, hogy később a szertartásosan elásott London-könyv alkotója a fák radikalizmusában találja meg önmagát (*Anarchitecture*).

Az ökopszichológia morális megközelítése szerint az ember egyenlő a természettel, ezért ökológiai veszteség során gyászolni kezd. Ökopszichológiai szorongás esetén tisztában vagyunk azzal, hogy a természet részeként élünk, de azzal is, hogy eközben kizsákmányoljuk azt. Ökoterápiára van szükségünk, hogy egy komplex, belső átalakulással, ritmusunk teljes lelassításával és a figyelem fókuszálásával újra átéljük az életbe való organikus beágyazottságot. A meditatív, szemlélődő erdő- és hegyversek a természeti elemek formálta átalakulást rögzítik, miközben valami visszavonhatatlan történik a lélekben: „Itt fenn van az, hogy elvesztitek, / egyetlen élőmet e tiszta havason.” (81) Hasonlóra törekszik Györffy Ákos (*Haza, A hegyi füzet*) Sirokai Mátyás (*A beat tanúinak könyve, A káprázatbeliekhez*) vagy Szálinger Balázs (*360°, 361°*) ökolírája is.

A London-könyv tétje az ekphrasztikus szorongás leküzdése: képzőművészeti alkotások lényegének megragadása a nyelv segítségével. A víziók nyelvi formába öntésekor két médium átjárhatósága a tét hasonlóan ahhoz, amikor az ökoterápia részeként egy-egy erdőfürdő közben rálelünk az elveszett egység érzetére. A tanúhegyek képviselte állandóság és elpusztíthatatlanság valami felsőbb létezés, az érdek és elvárás nélküli lét pusztja jelenvalósága, ami egy festményhez hasonlóan csak csodálattal vegyes félelemmel befogadható. Az ökopszichológiai szorongás ugyanolyan érvényes, mint az ekphrasztikus, hiszen kudarcunk azt illetően, hogy a képekről beszéljünk ugyanolyan zavarbaejtő, mint a szembekerülés a körülöttünk lévő világgal. (A természet és a kövek is kapcsolódnak a festményekhez: olajfesték készítésekor a mai napig használnak pl. kobaltot, titánt.) Az ekphrasztikus verseket gyűjtő *Vissza Londonba* földbe ásásakor egy a képzőművészeti alkotásokat leképező nyelv egyesül a természettel, összekapcsolva olyan perspektívákat, melyek között csak az érzékek szintjén lehetséges az átjárás. A bizarro határait súroló *Byron elégeti Shelley tetemét a tengerparton* című versben az elhunyt barát testének elégetésekor tematizálódik a nyelv kudarca: „Megperzselt tollai, / Viselhetetlenül, fennen hirdetve / Soraink hiábavalóságát, – / Absztrakciók.” (267) Változatos nyelvi és szerkesztési megoldások jellemzik a *Monolitot*; megfér egymás mellett a nyelvi profanizmus (18), a keresztrimes örökségvers (49), a Ronsard-szonett (59) a „négyoros” jelenlétyakorlat (*Négyoros ciklus*), az istenes vers (65) vagy a bazalt trip (36).

A *Kopár hegyek drapériája* című masszív látomásban a nyelv kiviláglik a természetből, a természet pedig a művészetből, hogy aztán önnön forrásához visszatérve találjon megnyugvást az ásványi-növényi lét közti szimbiózisban. „Kopár hegyek drapériája / Fölött szakadtam át az ég kárpitján” (256). „(...) múlt napfordulók tömör ásványi / Rétegződése, melynek vér-telérjeit, / Hús vérhab-tufáit tapogatom, / Akár egy fügefacsmete a gyökerével” (258). A „*Green serpentine*” kígyóbőrből gyűrűje a kizsákmányolt, érvényét és célját veszített természetet ugyanúgy jelöli, mint a műtárgyként megmunkált kígyóbőr jelentésének újraértelmezését: „Mert amit megtestesít, nem jelképezi azt.” (281)

Személyes élményeink politikai és természeti gyökerűek, Matta Clarkhoz hasonlóan Lanczkort is a rétegek érdeklik. Az *Anarchitecture* anarchia és építészet kombinációja, kreatív feszültség az apollóni és a dionüszoszi ellentét között. Ahogyan a kötet egészét, úgy az

utolsó rész új verseit is áthatja ez a természeti-kulturális-politikai beágyazottság, vulkanikus ősapákkal sorsközösséget vállalni nehéz olyan időben, amikor a pacsirta-poéta nyelvét feláldozzák a kollektív emlékezet oltárán (255). Ugyan a *Meditációk polgárháború idején* című versben eldől, hogy a természet és az ember közül melyikre esik a választás, „Régóta nem követem a hivatalos híreket. (...) Ki kelt föl és ki ellen, / Az országban (...)” mégis szükségesnek tűnik az átok kioldása a meditáció végén: „Magyarország átkozott / Hosszú megszabadítása / a magyaroktól / a magyarok által: Befejeződött.” (333) A humanizmust elutasító záróversben a figyelem „A teremtésmítosz relikviáira” (334) irányul, A Föld Magmájával, az őstengerrel és Vulkánjaival azonosuló test képtelen érdeklődést mutatni bármi olyan iránt, ami emberi.

Roppant bazaltorgonák és kihűlő kőzetek fogják közre Lanczkor Gábor *Monolit* c. kötetének verseit, a föld- és kultúrtörténeti korszakok tanúhegyei máshogy érzékelik az időt és az entrópiát, ami mindent átalakít a bolygón. A Lanczkor-univerzumot átjárja a biofil életigény a vulkanikus kőzetektől Goya fekete képein át a fordított gyökerű fáig. Jelen van az egymásra rétegződő témákban, nyelvben, formában és abban a természet ihlette kíváncsiságban, melynek figyelme szakadatlan az élő felé fordul.